

Odkaz a dědění konkrétně určených věcí v NOZ

Šimon Klein

ÚPRAVA DE LEGE LATA

Dědické právo v současném [občanském zákoníku](#) vychází ze zásady univerzální sukcese. Dědic vstupuje do právního postavení zůstavitele, nabývá veškerý jeho majetek, majetková práva a do určité výše (tj. s omezením dle [§ 470 obč. zák.](#)) odpovídá i za veškeré dluhy zůstavitele. Je-li dědiců více, stávají se spoluvlastníky zůstavitelova majetku a každý odpovídá za dluhy zůstavitele (s výše jmenovaným omezením).

Současný [občanský zákoník](#) neumožňuje v rámci dědictví sukcesi singulární, tj. nabytí majetku odkazem. To [občanský zákoník](#) kompenzuje tím, že v [§ 477](#) umožňuje zůstaviteli závěti určit, které konkrétní věci či práva má jednotlivý dědic nabyt. [Občanský zákoník](#) bohužel toto ustanovení dále nijak nereflktuje a v [§ 483](#) a [§ 484](#) při absenci dědické dohody toliko umožňuje potvrzení nabytí dědictví podle podílů. To dále komplikuje disjunkce obsažená v [§ 477](#) obč. zák. mezi určením dědických podílů a určením věcí či práv, které má dědic nabyt.

Tento interpretační oříšek byl až do usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 5. 2009, sp. zn. [21 Cdo 427/2008](#) řešen tak, že konkrétní věci či práva zůstavitelem v závěti uvedené, byly i přes znění [§ 477 obč. zák.](#) pokládány za jiný způsob vyjádření podílu. Soud tedy při absenci dědické dohody potvrzoval nabytí konkrétní věci či práva, tak, jak to zůstavitel ve své závěti určil.

Zůstavitel tedy mohl nejen určit své dědice, ale i subsidiárně (pro případ, že by tito dědici neuzavřeli dědickou dohodu) určit, jaký majetek z dědictví komu připadne. Tím měl zůstavitel možnost zamezit vzniku neefektivního či neudržitelného spoluvlastnictví a ušetřit tak své dědice transakčních či soudních nákladů, jež by jinak museli nutně vynaložit při zrušování spoluvlastnictví. Zároveň však toto uspořádání bylo pouze subsidiární, umožňovalo rozdělit dědictví jinak, pokud by se dědici dohodli na jiném uspořádání. Tím byli dědici opět ušetřeni transakčních nákladů, které by museli vynaložit, pokud by nabyli dědictví dle závěti a až následně měnili své majetkové poměry kupními či darovacími smlouvami.

Tato aplikační praxe však byla změněna výše jmenovaným usnesením Nejvyššího soudu, které se zcela drží jazykového výkladu [občanského zákoníku](#) a ukládá, aby soudy vždy potvrzovaly nabytí dědictví dle podílu vyjádřeného procentem či zlomkem, a to i v případě, že to je ve zjevném nesouladu s vůlí zůstavitele. Nejasný text zákona zde byl interpretován zcela textualisticky, bez ohledu na smysl a účel zákona, na vůli zůstavitele, ale i na dlouhodobou aplikační praxi.

ÚPRAVA V NOZ

Do výše nastíněné problematické situace vstupuje počínaje rokem 2014 nový [občanský zákoník](#). Ten výrazně mění celou soustavu dědického práva. Nově dědické právo akcentuje vůli zůstavitele a dává mu značně široké prostředky, jak prosadit svou vůli po jeho smrti. Neměla by tak nastat výše zmíněná situace, kdy by byla popřena vůle zůstavitele, jenž se rozhodl přidělit konkrétní věci svým dědicům. Zůstavitel bude mít konkrétně dva nástroje, kterými může požadovaného výsledku dosáhnout. Jedním je použití odkazu, druhým je přidělení konkrétního majetku konkrétnímu dědici.

Odkaz je jedním z institutů, který se do českého dědického práva po více než půlstoletí vrací. Odkazem zůstavitel přikazuje dědici (dědicům), aby určitou věc odevzdal někomu jinému (odkazovníkovi). Odkazovník přitom není dědicem, není účastníkem řízení a není oprávněn uzavírat dědickou dohodu. Institut odkazu tak řeší palčivý problém současné úpravy - umožňuje snížit počet účastníků řízení.

Příkladem může být hypotetický zůstavitel, jenž má dva potomky, Jeníčka a Mařenku, a přál by si, aby tito po něm dědili, ale zároveň chce závěti pamatovat na své staré přátele, na chudé, na muzea a galerie. Pokud by zůstavitel zemřel za účinnosti současného zákona, pak se všechny tyto subjekty stávají účastníky řízení, mohou toto řízení komplikovat, protahovat a konečně mohou zasahovat do dědické dohody. Pokud navíc k dohodě nedojde, pak v důsledku judikatury Nejvyššího soudu se všechny tyto subjekty stávají spoluvlastníky veškerého majetku zůstavitele a mohou paralyzovat hospodaření s tímto majetkem. Zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví pak bude představovat nezanedbatelné náklady pro všechny účastníky.

Institut odkazu dává zůstaviteli možnost, aby jeho dědici byli pouze potomci, Jeníček a Mařenka, aby tito dovedli dědické řízení do zdárného konce bez ingerence jakýchkoli dalších účastníků a aby až následně měli povinnost vydat zůstavitelem označený majetek jím v závěti uvedeným odkazovníkům.

Odkaz ovšem neřeší situaci, kdy si náš zůstavitel přeje, aby po něm dědili jeho potomci, Jeníček a Mařenka, a protože ví, že jeho děti jsou konfliktní povahy, rád by mezi ně pozůstalost rozdělil konkrétně, tj. např. chalupu v Perníkové ulici Jeníčkoví a byt v ulici Bratří Grimmů Mařence. V takovém případě by nebylo vhodné, aby např. dědicem byl Jeníček a Mařenka dostala byt odkazem. Jeníček by odpovídal za všechny dluhy zůstavitele, Mařenka za žádné. Pokud by chalupa nepostačila na pokrytí všech dluhů, pak by se odkaz pro Mařenku krátil

a ona by tak nedostala celý byt, byť by třeba byla ochotna se podílet na úhradě zůstavitelových dluhů. Jakýkoli majetek, na který by zůstavitel zapomněl, nebo který by nabyl po sepsání závěti, by připadl Jeníčkově a Mařenka by přišla zkrátka. Konečně odkaz neumožňuje dohodu dědiců, neboť odkazovník vůbec není dědicem.

Zůstavitel by tedy měl povolát oba své potomky za dědice a jejich dědičné podíly určit konkrétními věcmi a právy právě tak, jak to umožňuje současný [občanský zákoník](#) (či přesněji řečeno jak to umožňuje ten jeho výklad, proti němuž se svým shora uvedeným usnesením postavil Nejvyšší soud). Právní úprava v NOZ však v tomto ohledu není zcela jednoduchá.

Pozůstalost se podle § 1694 odst. 1 rozdělí podle vůle zůstavitele (za předpokladu, že zůstavitel pořídil pro případ smrti). Dědici se mohou dohodnout jinak pouze tehdy, pokud to zůstavitel výslovně připustí.

Dle odst. 2 stejného ustanovení nemá právní závaznost takový projev vůle, kterým zůstavitel dědicům přidělil jednotlivé věci ze svého jmění, aniž by výslovně přikázal, že pozůstalost takto musí být rozdělena.

Paragraf 1695 odst. 2 dále stanoví, že dědici mohou uzavřít dědičnou dohodu tehdy, pokud zůstavitel nepořídil o některé části pozůstalosti nebo nepřikázal-li, jak má být pozůstalost nebo její část rozdělena, nebo není-li rozdělení pozůstalosti podle jeho vůle vůbec možné.

Interpretace těchto ustanovení není nijak jednoduchá. Návrh nového [občanského zákoníku](#) původně obsahoval jiné znění a po nepromyšlených změnách v rámci legislativního procesu si jednotlivá ustanovení prima facie vzájemně odporují. Proto je podle mého názoru třeba vykládat ustanovení § 1695 odst. 2 jako lex specialis k ustanovení § 1694 odst. 1. Pokud jsou tedy naplněny předpoklady uvedené v § 1695 odst. 2, pak se § 1694 odst. 1 věta druhá vůbec neužije a dědici mohou uzavřít dědičnou dohodu i v případě, že to zůstavitel výslovně nepřipustil. Pokud ovšem zůstavitel konkrétně rozdělí pozůstalost mezi dědice a zároveň přikáže, že musí být takto rozdělena, pak se naopak neuplatní § 1695 odst. 2 a dohoda dědiců nebude bez dalšího možná. Je v takovém případě na zůstaviteli, aby ji svým výslovným projevem vůle připustil.

Pokud by tedy zůstavitel chtěl dosáhnout obdobného výsledku, jako za použití nyní platné úpravy, pak jsou na něj kladeny nepřiměřeně vysoké nároky, co se týče formulace jeho poslední vůle. Např. hypotetický zůstavitel, otec Jeníčka a Mařenky, by tedy musel psát: „Svého syna Jeníčka ustanovuji dědicem mé chalupy v Perníkové ulici, svou dceru Mařenku ustanovuji dědičkou mého bytu v ulici Bratří Grimmů a přikazuji, že má pozůstalost musí být rozdělena tak, jak jsem nařídil, pokud se mí dědici před soudem nedohodnou o jiném rozdělení této pozůstalosti.“

Pokud zůstavitel nebude dostatečně poučený a práva znalý a opomene zmínit, že se dědici mohou dohodnout i jinak, pak jim znemožní uzavření dědičné dohody, což pravděpodobně vůbec nebude zůstavitelovým záměrem. Je totiž zřejmé, že zůstavitel, který bude výslovně chtít zamezit dědicům v dohodě, bude na tento svůj záměr při formulaci poslední vůle spíše pamatovat a zajímat se o to, jak tohoto výsledku dosáhnout. Naopak zůstavitel, který nebude mít zájem svým dědicům zamezovat ve vzájemné dohodě, nebude patrně na tuto eventualitu vůbec myslet.

Ještě závažnější důsledky pak bude mít, pokud zůstavitel vůbec nepřikáže, že pozůstalost musí být rozdělena tak, jak ve své závěti uvedl. Na tento jeho projev vůle se potom totiž hledí, jako na přání bez právní závaznosti. Konkrétní rozdělení pozůstalosti se tak dostává do obdobného právního postavení, jaké má dle současné právní úpravy např. zůstavitelův příkaz (kromě k příkazu k započtení daru), nebo podmínka. Soud k němu nebude přihlížet. Dědici se tak sice budou moci dohodnout o rozdělení pozůstalosti bez ohledu na to, zda to zůstavitel výslovně připustil, avšak nedohodnou-li se, pak podle § 1500 NOZ nabudou dědictví rovným dílem, a to přes to, že zůstavitel mohl projevit vůli podělit je výrazně nestejně. Z důvodové zprávy k ustanovení § 1694 NOZ sice plyne, že zákonodárce (či spíše autor návrhu zákona) patrně zamýšlel, aby v tom případě toto „přání bez právní závaznosti“ bylo užito k výpočtu hodnoty jednotlivých dědičných podílů (obdobně k usnesení NS [21 Cdo 427/2008](#), viz výše), z formulace tohoto ustanovení však jednoznačně plyne pravidlo jiné. Z pouhého „přání bez právní závaznosti“ přece soud nemůže vycházet ani při určení výše dědičných podílů, ani nijak jinak.

ZÁVĚR

Z výše uvedeného plyne, že zůstavitel bude mít dle úpravy v NOZ široké možnosti rozdělení konkrétních věcí či práv mezi své dědice. Zůstaviteli, který však nevyhledá právní služby, nemusí být vždy zcela jasné, jak zamýšleného výsledku dosáhnout, ani jaké (mnohdy závažné) jím nepředvídané následky bude jeho projev vůle mít. Domnívám se, že příslušná ustanovení by bylo vhodné včas novelizovat tak, aby byla právní úprava v tomto ohledu přehlednější. Zejména by bylo vhodné, aby zůstavitel musel výslovně vyjádřit, pokud by si přál ve své poslední vůli využít možnosti, které mu současná účinná úprava nedává a nikoli naopak. Současné znění NOZ totiž může nejen mást zůstavitele při sepsávání nových závětí, ale dokonce může vzhledem k přechodným ustanovením NOZ (§ 3070) změnit obsah závětí již sepsaných, aniž by se o tom zůstavitel dozvěděl, či dokonce aniž by zůstavitel (např. zůstavitel zbavený mezitím způsobilosti k právním úkonům) mohl vůbec zjednat nápravu. Tím by došlo ke značnému narušení právní jistoty a byla by tím v konečném důsledku i popřena vůle zůstavitele, již se nová úprava snaží naopak co možná nejvíce respektovat. ■